Írta: Benedek Csaba
2012. augusztus 07. kedd, 15:17 - Módosítás: 2020. április 06. hétfő, 13:10

Augusztus 07.
Szent Donát

Donát, népünk ajkán olykor Dónát, Dónátus, a szőlősgazdák, szőlőskertek védőszentje. Különösen villámcsapás, jégeső eltávoztatásáért szoktak hozzá könyörögni.

Donát vértanú valószínűleg ókeresztény püspök, esetleg katona volt. Egy napon – írja Illyés András – Misét mond vala, és a népet áldoztatja vala. A kehely, melyben a Krisztus vérét szentelé, üveg volt. Némely pogányok reá jövén eltörék azt. Ez istentelenség igen visszatetszék Szent Donátnak, amint a több jelenlevő kereszténynek is. A szent püspök egybeszedeté az öszverontott kehelynek darabocskáit, és azokat az oltárra tévén imádkozék: és a darabocskák egybeforradának, és a kehely egész lőn, mint azelőtt. Ezt a csudát Szent Gergely írta meg. Hogy pedig csap könyörgésivel az öszverontott edényt egésszé tette, a bálványok tiszteletétől ötszáz pogányoknál többet megtérített. Azonkívül többen megtértenek, midőn látták, hogy a szent püspök könyörgésére a száraz föld megvizesedett, egy csöpp eső az égből nem jövén.

Donát sajátos hivatásához a barokk időkben jutott. Amikor ereklyéit Rómából Németországba, a Rajnavidékre, Münstereifel városába hozták (1652), a kísérő papot villámcsapás érte, azonban semmi baja nem történt. Ezt Donát közbenjárásának tulajdonította. A német hagyomány kialakulásához nyilvánvalóan a névetimológia (Donner) is hozzájárult. Kultusza a rajnai borvidéken gyorsan kibontakozott. Elterjedt hazánkban is a jámbor szokás, hogy az elemi csapások elhárításáért hozzá könyörögtek, sőt névünnepén körmenettel is megtisztelték.

Legkorábbi tőlünk ismert hazai említése Csepreg hegykönyvében (1676), amely megtiltja, hogy ünnepén kint tartózkodjanak a szőlőkben. Nyilván azért, hogy a részegséggé fajuló áldomásivással ne veszítsék el Donát pártfogását. Kőszeg Donát-kápolnája úgy épült, hogy a hívek a hegyre keresztbe tett két téglát hordtak föl a mestereknek. A szent barokk oltára áll még a helybeli szép Kálvária-templomban is.

Szobrot, képet, kápolnát találunk, legtöbbször a tiszteletére szentelt haranggal együtt Buda, Dunabogdány, Sződ, Zsámbék, Pécs, Karancs (Hercegszöllős mellett), Komló, Székesfehérvár (1733), Piliscsaba, Csókakő (1772, templom), Várpalota, Balatonlelle (1754), Szentgáloskér (1749), Igal, Kishegyszöllő (Látvány határában), Baráti (Buzsák határában), Somogyszil. A balatoni borvidéken Barihegy (Vörs határában), Badacsony, Lelle, Gyulakeszi, Lesencenémetfalu, Tapolca, Rezi, Szentgyörgyhegy, északabbra Nyúlfalu (Pannonhalma mellett), Sopronhorpács (1775, Széchenyi-család), Fertőszentmiklós, Csorna (XVIII. század).

Másfelé: Eger, Eperjes, Erdőd (Ardud), továbbá Gyorok (Ghioroc, 1779), Lugos (1758). A felsorolás természetesen nem teljes. A kultusz elterjedése a jezsuita barokkal, illetőleg a tőle ihletett főúri jámborsággal függ össze.

Buda Donátot választotta (1724) fényes ünnepségek között villámcsapás ellen a város védőszentjévé. Erről tanúskodik a Széchenyi-kegyuraság alatt álló egervári templom képe is: Szent Orbán közbenjárásával ments meg Uram minket a villámtól és vihartól.

A móri borvidéken Csókakő 1772-73-ban épült, majd 1863 és 1866 között megújított templomának is ő a védőszentje. Oltárképe, amelyen Szent Donát áldó-védő kezeit a szép szőlőtőkék fölé terjeszti, egészen új, 1986-ban festette a mezőkövesdi Takács István. A csókakői templom búcsúja augusztus 7-e, amelyet az utána következő vasárnap és hétfőn kétnapos búcsúval szokott megünnepelni a csókakői nép nagymisével, a meghívott vendégek számára ünnepi ebéddel.

Székesfehérváron az Öreghegyen, a város középkor óta művelt szőlőhegyén, 1733-ban építették a Szent Donát kápolnát a szőlőművelő polgárság kérésére. A II. világháborúig Donát napján a székesfehérvári templomokból körmenetben vonultak a hívek a szőlőhegyi kápolnához. A kápolna a II. világháború végén a benne tárolt lőszertől felrobbant. Helyén az 1990-es évekig csupán egy kőkereszt és egy harang nélküli harangláb állt. 1994-ben – a háború előtt készült fényképek és Schulz István építészmérnök tervei alapján – építették újjá. Azóta ismét minden esztendőben megtartják a Székesfehérvár-öreghegyi Szent Donát búcsút.

Az újlaki templom Flórián-oltárának oromképén Donát látható.

Simontornya szőlőhegyén Donátkereszt áll. Az ünnepen földíszítve várta a városkából érkező processziót.

Simonyi (Šimonovany) Donát-harangjának felírása: Szent Donát a kedvezőtlen időjárást tőlünk, mezőinktől távoztasd messzire. A donator is megnevezi magát: Ha tudni akarod; a nevezetes Simonyi-nemzetség állított engem.

Körmösbánya (Kremnitz, Kremnica) Erzsébet-templomának egyik barokk harangja ezt kongja: Szent Flórián és Donát tiszteletére emelkedem e város elhatározásából.

Barokk Donát-freskót láttunk Gutaháza Cicelle-templomában.

A szatmári Erdőhegy Donát-kápolnájában, a Károlyi grófok birtokán a szent képét a búcsú napjára meszes vízben érlelt szőlőfürtökkel szokták fölékesíteni. Károlyi Sándor naplójegyzetei (1726) között olvassuk, hogy Erdőd (Arded) faluban az processio indult az Bakáts szőlőn felett erigált interimalis kápolnából, mely már hagyatott szent Urbán tisztességére úgy, hogy minden esztendőben szent Urbán napján ottan legyen solemnitás. Az szent Donát tisztességére újonnan erigált kapellában pedig szent Gergely napján szőlőmunka-indulásakor, szent Donát napján zsendülésekor a szőlőnek, és szüreti alkalmatossággal hála adassék az elvött beneficiumokért.

Az egri főegyházmegye központja körül és a Balaton-felvidéken a népi építészetben a házromzat felső közepére oromfülkét alakítottak ki, amelybe gyakran Donát szobrát állították. A kompozíció a polgári építészet szabályait követi, és minél inkább távolodunk az egyházi vagy polgári építő centrumoktól, az elemek és szerkesztésmódjuk annál inkább válik népivé, annál nagyobb mértékben olvasztja magába a táj díszítő hagyományait.

Egerben a ciglédi szőlőkben Erdődy Gábor püspöktől emelt, és a legutóbbi évtizedekig álló szobrának (1716) párkányzatára Mózes könyörgése volt deákul vésve: Kiterjesztem az Úrhoz kezeimet. Megszünnek a mennydörgések és jégeső nem leszen. Egri imádsága:

V. Imádkozzál érettünk szent Dónát püspök és mártir.

F. Hogy megmenekedjünk a mennykőből és égi háborútól.

Irgalmas, örök Ur Isten! kinek kezében vannak az elemek és minden teremtménynek, melyekkel tetszésed szerint rendelkezel; téged alázatosan kiérünk, hogy a felhők káros erejét eloszlatván, szent Dónát püspök és mártir esedezése által, tőlünk a veszedelmes mennydörgést, villámokat és minden kártékony förgeteget kegyesen eltávoztatni és mennyei

oltalmaddal minket és házainkat, szántóföldjeinket és szőlőinket, mezeinket és kertjeinket megőrizni méltóztassál; hogy szent Dónát püspök és mártir könyörgése által a villámütéstől, jégesőtől, forgószéltől és a förgeteg minden veszedelmétől megszabadulva, óhajtott csendességben biztosan éljünk, és szent nevedet dicsérjük és magasztaljuk. A mi Urunk Jézus Krisztus által. Amen. Az elenyészett körmeneti hagyományt a környék parasztnépe donátbúcsú néven máig emlegeti.

A kolozsvári szőlők között álló Donát-szoborról századunk elején ezt a mondát örökítették meg: a szőlők tetejében, a Hójaerdő alatt áll egy idősviselt kőember, Dónát a neve. Valamikor pásztorember volt ez a Dónát. Ott legeltette juhait az erdő szélen. Egy éjszaka hold világánál észreveszi, hogy a hegyet a törökök vágják, hogy a Szamost a Nádas terére vezessék, s ne legyen a városnak ivóvize. Lélekszakadva futott be a városba. Bezörgetett a Monostorkapun, s rohant egyenest a városházára. Éppen csak annyi ideje volt, hogy elmondhatta a dolgot, mert holtan esett össze. A katonaságot azonban hamar összetrombitálták és az ellenséget elkergették. Ezután háládatosságból kifaragtatták Dónát képét és föltették a hegytetőre. A kőember még most is leszáll minden éjszaka és körülnéz, hogy nincs-e valami baj a kedves városban, Majd korsaját a Szamosból megmeríti, és úgy tér vissza a helyére. Az átvágott hegynek ezért lett Törökvágás a neve.

Irodalom:

Bálint Sándor ÜNNEPI KALENDÁRIUM II. Szent István Társulat, Budapest, 1977.

http://kirandulastervezo.hu/celpont/csokako/szent-donat-romai-katolikus-templom

http://www.szekesfehervar.hu/_user/11/File/2010/szekesfehervari%20setak%204.pdf

http://mek.niif.hu/02100/02152/html/04/149.html